

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบบูรณาการโรงเรียนบ้านผาสุก อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.3 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา
2. หลักสูตรแบบบูรณาการ
 - 2.1 ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ
 - 2.2 ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการ
3. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
4. การนำหลักสูตรไปใช้
5. การประเมินผลหลักสูตร
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร

คำว่า “ หลักสูตร ” มีความหมายแตกต่างกันหลายความหมายตามบริบทที่ใช้ซึ่ง Beauchamp (1981) ได้จำแนกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. หลักสูตร หมายถึง เอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งการวัดผลและประเมินผล
2. หลักสูตร หมายถึง ระบบการดำเนินงานที่เกี่ยวกับหลักสูตร ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร และกระบวนการประเมินหลักสูตร
3. หลักสูตร หมายถึง ศาสตร์สาขาหนึ่งทางการศึกษา เป็นความหมายที่ใช้ในสถาบันการศึกษาระดับสูง

สังัด อุทรานันท์ (2532: 9 – 16) ได้สรุปคำนิยามไว้มากมายหลายลักษณะ โดยมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปถึง 8 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตร คือ รายวิชาเนื้อหาสาระที่ใช้สอน
2. หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาจัดให้แก่เด็ก
3. หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอน
4. หลักสูตร คือ สิ่งที่สังคมคาดหวัง หรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ
5. หลักสูตร คือ สื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายปลายทาง
6. หลักสูตร คือ ข้อผูกพันระหว่างนักเรียนกับครู และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน
7. หลักสูตร คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน
8. หลักสูตรในความหมายอื่น ๆ เช่น หลักสูตรอำพราง (Hidden Curriculum) ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะ อันเกิดขึ้นโดยไม่คาดหมายหรือไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า

จากคำนิยามหลักสูตรที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า หลักสูตรคือประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่สถานศึกษาจัดให้กับผู้เรียน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายครอบคลุมถึงการร่างหลักสูตรขึ้นใหม่และการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นด้วย ซึ่งควรพิจารณาหลักสูตรทั้งระบบ คือ การจัดทำเอกสารหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่ได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ คือ หลักเหตุผลของ Tyler (1949) เริ่มด้วยการกำหนดปัญหาพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ความมุ่งประสงค์ทางการศึกษา (Educational Purpose) ที่สถาบันการศึกษาต้องการให้บรรลุมืออะไรบ้าง
2. การที่จะให้บรรลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จะต้องจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง
3. ประสบการณ์ทางการศึกษา (Educational Experience) เหล่านี้สามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. จะทราบได้อย่างไรว่าได้บรรลุมตามความประสงค์นั้น ๆ

Taba (1962 :12) มีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรคล้ายกับของ Tyler ซึ่งเป็นผู้ทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ว่า “หลักสูตรประกอบด้วยข้อความของจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะ ซึ่งเป็นตัวกำหนดการคัดเลือกและการจัดเนื้อหา” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นหลักการพื้นฐานของหลักสูตรว่าอย่างน้อยได้แก่ ผู้เรียน กระบวนการเรียน ความต้องการของสังคม วัฒนธรรม และเนื้อหาวิชา ในการพัฒนาหลักสูตร จึงต้องวิเคราะห์สภาพสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาลักษณะผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนวิเคราะห์ธรรมชาติของความรู้ เพื่อใช้กำหนดจุดมุ่งหมายของ

หลักสูตร Tabá ได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาเอกสารหลักสูตรเป็นลำดับขั้น โดยไม่รวมการใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตรไว้ มีดังนี้

- ขั้นที่ 1 วิจัยัยความต้องการ
- ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ
- ขั้นที่ 4 จัดเนื้อหาสาระ
- ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
- ขั้นที่ 6 จัดประสบการณ์การเรียนรู้
- ขั้นที่ 7 พิจารณาว่าประเมินอะไร ด้วยวิธีการและเครื่องมืออะไร

นอกจากนี้ Ornstein (1993) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรเพิ่มเติมจาก Tabá โดยรวมการใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตรไปด้วย ดังนี้

องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรมี 4 ประการคือ

1. จุดมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การจัดการเรียนการสอน
4. การประเมินผล

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลักสูตรทั้ง 4 ประการดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้องค์ประกอบทั้ง 4 มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน แต่ละรายละเอียดที่จะนำเสนอ ดังนี้

การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีผู้กล่าวถึงพอสรุปได้ดังนี้

McNeil (1981) ได้แบ่งรูปแบบการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบของการวิเคราะห์ความต้องการความจำเป็น (Needs Assessment Model) เป็นการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางการศึกษา คือ สภาพซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรม ทักษะที่ต้องการให้เกิดขึ้น และที่นักเรียนมีอยู่จริง เป็นรูปแบบที่นิยมมากรูปแบบหนึ่งในการกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายในการศึกษา

รูปแบบที่ 2 รูปแบบของนักอนาคตนิยม (The Futurist Model) โดยมีพื้นฐานมาจากความตระหนักว่าโลกในอนาคตจะมีความแตกต่างจากปัจจุบันมากและสังคมต้องการคนรุ่นใหม่ ดังนั้นการเตรียมคนเพื่อสังคมอนาคตนั้น จำเป็นต้องพัฒนาจุดหมายปลายทางการศึกษาให้ สอดคล้องกับสภาพความต้องการจำเป็นในอนาคต และมีความเฉพาะเจาะจง สามารถนำไปใช้ได้

รูปแบบที่ 3 รูปแบบที่ใช้หลักเหตุผล (The Rational Model) เกิดขึ้นจากหลักเหตุผลของ Taba (1949) ซึ่งได้ตั้งคำถามพื้นฐาน 4 ข้อ เกี่ยวกับการกำหนดจุดมุ่งหมาย การคัดเลือก การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินว่าจุดมุ่งหมายใดบรรลุแล้ว รูปแบบนี้บางที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า รูปแบบจุดมุ่งหมายปลายทางและวิถีทาง (End – Means Approach) ตามรูปแบบนี้แหล่งข้อมูลที่สำคัญในการกำหนดจุดมุ่งหมายคือ ผู้เรียน สภาพสังคม ธรรมชาติของเนื้อหาสาระ เมื่อได้จุดมุ่งหมายชั่วคราวแล้วจึงผ่านการกลั่นกรองด้วยปรัชญาและจิตวิทยา เพื่อให้ได้จุดมุ่งหมายที่แท้จริง

รูปแบบที่ 4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรอาชีพหรือการฝึกอบรม (The Vocational or Training Model) ใช้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับความต้องการทางด้านกำลังคน หรือ การจ้างงาน และในการกำหนดสมรรถภาพเฉพาะที่ต้องสอน เพื่อให้ผู้เรียนปฏิบัติงานในอาชีพนั้น ๆ ได้ การกำหนดจุดมุ่งหมายด้วยรูปแบบนี้ มักใช้ในหลักสูตรวิชาชีพหรือหลักสูตรสำหรับสถานศึกษาทางช่างเทคนิคต่าง ๆ

เมื่อกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา สจ๊วต อูทรานันท์ (2532 :199) ได้ทำตารางจำแนกจุดมุ่งหมายตามระดับและขอบเขตของการใช้ จากระดับกว้างไปสู่ระดับที่แคบเฉพาะเจาะจง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

จุดมุ่งหมายทั่วไป (General) ในระดับชาติ คำศัพท์ที่ใช้คือ จุดหมาย หรือจุดมุ่งหมาย (Aim) และเป้าประสงค์ (Goal) เป็นนโยบายการศึกษาของรัฐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา

จุดมุ่งหมายเฉพาะ (Specific) ในระดับสถาบัน คำศัพท์ที่ใช้คือ ความมุ่งหมาย (Purpose) เป้าหมาย (Target) เป็นความมุ่งหมายของสถาบันการศึกษา เป้าหมายของโครงการ

Tyler (1949) เสนอว่า การกำหนดจุดมุ่งหมายนั้น ให้เสนอข้อมูล 2 ด้านคือ

1. พฤติกรรม ได้แก่ ชนิดของพฤติกรรมที่จะพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน
2. เนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาวิชา

Davies (1976) เสนอให้มีการกำหนดจุดประสงค์อย่างชัดเจน โดยชี้ว่าการกำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน จะช่วยให้สามารถประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน องค์ประกอบในการกำหนดจุดประสงค์มี 3 ด้าน ดังนี้

1. พฤติกรรม กำหนดพฤติกรรมปลายทางโดยใช้ชื่อเรียกชนิดพฤติกรรมซึ่งแสดงว่าผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย การกำหนดพฤติกรรมที่แน่นอนนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ด้านตามที่ Tyler (1949) เสนอไว้ คือ พฤติกรรมและเนื้อหา

2. เงื่อนไข การทำให้พฤติกรรมที่ต้องการมีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอธิบายเงื่อนไขสำคัญที่จะเกิดพฤติกรรมนั้น เงื่อนไขในการแสดงพฤติกรรมแบ่งได้ 5 ประเภท คือ

- 2.1 ขอบเขตของปัญหาที่นักเรียนต้องแก้
- 2.2 ขอบเขตของวิธีการที่จะบรรลุถึงคำตอบ
- 2.3 เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์ที่ต้องใช้
- 2.4 เงื่อนไขของสิ่งแวดล้อม เช่น การแก้ปัญหาที่กระทำที่บ้าน ห้องสมุด ห้องเรียน หรือห้องปฏิบัติการ
- 2.5 เงื่อนไขทางกายภาพ

1. มาตรฐาน กำหนดเกณฑ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับการแสดงออกที่ยอมรับได้ โดยอธิบายว่า ผู้เรียนต้องแสดง หรือปฏิบัติพฤติกรรมให้ได้ในระดับใด การกำหนดมาตรฐาน สามารถทำได้ใน 3 ลักษณะคือ

- 1.1 ปริมาณ สัดส่วน หรือร้อยละของปัญหาที่นักเรียนจะต้องทำให้บรรลุผลสำเร็จ
- 1.2 คุณภาพของผลงานที่นักเรียนทำ อยู่ในระดับใด
- 1.3 ระยะเวลาที่แน่นอน

ในด้านการจัดแบ่งประเภทของจุดมุ่งหมาย มีผู้จัดแบ่งไว้หลายลักษณะดังนี้

Bloom (1972) แบ่งจุดประสงค์การศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า
2. จิตพิสัย (Affective Domain) ประกอบด้วย การรับรู้ การตอบสนอง การประเมินคุณค่า การจัดระเบียบและลักษณะโดยพิจารณาคุณค่า
3. ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวตอบสนอง การเคลื่อนไหวพื้นฐาน ความสามารถรับรู้ ความสามารถทางกาย การเคลื่อนไหวอย่างมีทักษะ และการสื่อสาร โดยใช้ท่าทาง

Gagne และ Briggs (1978) ได้แบ่งจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. ทักษะทางสติปัญญา (Intellectual Skills) เป็นความสามารถในการเข้าใจสิ่งแวดล้อม
2. วิธีการคิด (Cognitive Strategies) ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหา
3. ข้อมูลทางภาษา (Verbal Information) ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ
4. ทักษะทางกาย (Motor Skill) ได้แก่ ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกาย
5. ทศนคติ (Attitude) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดเห็น

Mager (1984) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. Audience จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ดีจะกำหนดว่า ผู้เรียนสามารถที่จะ.....
2. Behavior จุดประสงค์การเรียนรู้มักจะกล่าวว่า ผู้เรียนคาดหวังว่าเขาสามารถที่จะทำอะไรได้ บางครั้งจุดประสงค์จะอธิบายถึงผลิตผลหรือประสิทธิผลของการกระทำ
3. Condition จุดประสงค์การเรียนรู้มักจะบรรยายถึงสถานการณ์ที่สำคัญ ภายใต้ผลงานหรือการปฏิบัติที่ปรากฏ
4. Degree จุดประสงค์การเรียนรู้บรรยายถึงมาตรฐานของผลงานที่เป็นที่ยอมรับ โดยการบรรยาย ถึงวิธีการที่ดีของผู้เรียนที่จะต้องปฏิบัติให้ถึงระดับที่ถือว่าเป็นที่ยอมรับได้

การคัดเลือกและจัดเนื้อหา

การคัดเลือกและจัดเนื้อหาเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นรองจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั้งนี้ เนื่องจากเนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ จะเป็นสื่อกลางที่จะพาผู้เรียน ไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร การคัดเลือกและการจัดเนื้อหาสาระนั้นจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องมิติต่าง ๆ ของการคัดเลือกและการจัดเนื้อหา ซึ่งในการกำหนดขอบเขตของเนื้อหาหลักสูตรนั้น มีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. การกำหนดเนื้อหาโดยวิธีการค้นคว้า (Identifying Content through Research) เป็นการกำหนดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้น โดยมีพื้นฐานทางทฤษฎี รายงาน เอกสาร ที่มีผู้ได้ศึกษาไว้เป็นแนวทางในการพัฒนาเนื้อหา
2. กำหนดเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Identifying Content with an Expert) ดำเนินการ โดยวิธีถามผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ผู้เชี่ยวชาญจะให้ข้อมูลที่มีคุณค่าแก่นักพัฒนาหลักสูตรเนื่องจากผู้เชี่ยวชาญมีทัศนคติที่กว้างไกลในเรื่องนั้น และเข้าใจความสัมพันธ์ของเนื้อหา วิธีนี้จะช่วยประหยัดเวลาในการศึกษา

3. กำหนดเนื้อหาโดยผู้ร่วมงาน (Identifying Content by Participants) วิธีนี้คณะทำงานหลักสูตรก็คือผู้เชี่ยวชาญนั่นเอง โดยอาจจะศึกษาว่าเนื้อหาอะไรที่มีอยู่แล้วจากการสอบถาม ผู้ร่วมงาน คณะผู้ทำงานจะต้องทำการสังเคราะห์จากข้อมูลที่รวบรวมได้ วิธีนี้เหมาะในกรณีที่ยัง ไม่มีทฤษฎี และผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ

4. กำหนดเนื้อหาโดยวิธีสังเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Identifying Content through Needs Assessment) เป็นการกำหนดเนื้อหาในกรณีไม่มีหลักสูตรอยู่ก่อน นักพัฒนาหลักสูตรมักจะมีคำถามว่าควรจะเริ่มต้นที่จุดใด การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เป็นวิธีประชาธิปไตยที่สุดในการคัดเลือกเนื้อหา เป็นกระบวนการที่หลายฝ่ายมีโอกาสเข้าร่วม เช่น การสัมภาษณ์ครู ผู้บริหาร สถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ปกครอง นักเรียน นักการเมือง ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น เกี่ยวกับปัญหาที่บุคคลเหล่านี้ประสบและต้องการที่จะแก้ไข หลังจากทีรวบรวมข้อมูลจากทุกฝ่ายแล้วก็จะหาข้อยุติ โดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจง (Wolf และ Schave, 1984)

McNeil (1981) ได้เสนอเกณฑ์ในการคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ไว้ 5 เกณฑ์ คือ

1. เกณฑ์ทางปรัชญา โดยที่ค่านิยมพื้นฐานสำคัญของการคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ นักพัฒนาหลักสูตรมักจะต้องเผชิญกับทางเลือกต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งการเลือกของการพัฒนาหลักสูตรย่อมสะท้อนถึงค่านิยมที่ยึดถือ
2. เกณฑ์ทางด้านจิตวิทยา โดยที่นักจิตวิทยาเชื่อในการเรียนรู้จะเกิดขึ้นดีที่สุดได้อย่างไร ดังนั้นจึงใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ในการตัดสินใจว่าจะยอมรับกิจกรรมหรือไม่
3. เกณฑ์ทางด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา ได้จากการศึกษาตัวแปรต่างๆ และกระบวนการสอนที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้
4. เกณฑ์ทางด้านนโยบาย โดยถือว่าการปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าการพิจารณาตัวแปรอื่น

5. เกณฑ์การปฏิบัติ ในระดับมหัพภาพ (Macro Level) จะใช้เศรษฐกิจเป็นตัวพิจารณาว่า ควรใช้กิจกรรมใดหรือไม่ ในระดับจุลภาค (Micro Level) จะคำนึงถึงการนำไปใช้ เช่น ความปลอดภัยและความคงทน เป็นตัวแปรในการพัฒนาเนื้อหาและกิจกรรม

Ornstein and Hunkins (1993) ได้กำหนดการคัดเลือกและการจัดเนื้อหา ดังนี้

1. Scope หมายถึง ขอบข่ายเนื้อหาที่เรียนในแต่ละระดับชั้น โดยยึดหลักสำคัญ คือ ความกว้างและความลึกของเนื้อหาที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน มีความเชื่อถือได้และน่าสนใจ เป็นสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้และเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน
2. Integration หมายถึง การบูรณาการเนื้อหาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันในแนวนอน (Horizontal Organization) คือในแต่ละระดับชั้นควรจะจัดสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มากน้อยเพียงใดและแนวตั้ง (Vertical Organization) คือจะเรียบเรียงอะไรก่อนหลังในแต่ละชั้นเรียน
3. Sequence หมายถึง การเรียงลำดับเนื้อหา ก่อนหลัง การจัดช่วงลำดับในแนวตั้ง ควรจัดจากง่าย – ยาก โกลัศตว์ – โกลัศตว์ รูปธรรม – นามธรรม ตัวอย่าง กฎ หรือ กฎ ตัวอย่าง ส่วนรวม ส่วนย่อย หรือส่วนย่อย – ส่วนรวม เรียงลำดับเหตุการณ์และต้องพิจารณาในเรื่องเหล่านี้คือ
 - 3.1 วุฒิภาวะของผู้เรียน (The Maturity of the Learner)
 - 3.2 ความสนใจของผู้เรียน (The Interest of the Learner)
 - 3.3 ความพร้อมของผู้เรียน (The Readiness of the Learner)
 - 3.4 ความยากของบทเรียน (The Difficulty of the Items to the Learner)
 - 3.5 ความสัมพันธ์ของเนื้อหา (The Relationship between Item)
 - 3.6 ความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็น (Prerequisite-skills Needed in Each Case)
4. Continuity หมายถึงความต่อเนื่องของเนื้อหาในแนวตั้งคือ การสอนซ้ำเรื่องเดียวกัน แต่เนื้อหาจะเข้มข้นและสมบูรณ์ในแต่ละชั้น

5. Articulation and Balance หมายถึง ความต่อเนื่องระหว่างระดับ ระหว่างชั้น เนื้อหา มีความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ผู้เรียนเรียนแล้วมีร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สอดคล้องสมดุลกันคือ มี เพลงหรือกิจกรรมอื่นประกอบ

การคัดเลือกและจัดเนื้อหาอาจใช้รูปแบบของหลักสูตรเป็นหลัก เพราะรูปแบบของ หลักสูตรจะสะท้อนแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรต่อหลักสูตรนั้น Saylor,Alexander and Lewis (1981) ได้แบ่งลักษณะรูปแบบของหลักสูตรออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. การยึดเอาเนื้อหาวิชาหรือสาขาวิชาเป็นหลัก
2. การยึดเอาความต้องการและความสนใจเป็นหลัก
3. การยึดเอากิจกรรมและปัญหาสังคมเป็นหลัก
4. การยึดเอาทักษะกระบวนการเป็นหลัก
5. การยึดเอาสมรรถภาพเป็นหลัก

การจัดเนื้อหาสาระเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะจัดในรูปแบบใดย่อมต้องให้ เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา จุดเน้นของการจัดการศึกษา รูปแบบของหลักสูตรจะเป็น ตัวกำหนดการนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินผลอีกด้วย อย่างไรก็ตามไม่มีรูปแบบการจัด หลักสูตรใดที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้ดีโดยตลอด การจัดหลักสูตรโดย ทั่วไปจึงมีการจัดเนื้อหาสาระหลาย ๆ รูปแบบผสมผสานกันให้เหมาะสมกับสภาพของเนื้อหา สาระ หรือศาสตร์ในสาขาวิชาเหล่านั้น

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรไว้เป็น 4 ช่วง ได้แก่ช่วงชั้นที่ 1 คือ ป.1 – ป.3 ช่วงชั้นที่ 2 คือ ป.4 –ป.6 ช่วงชั้นที่ 3 คือ ม.1-ม.3 และช่วงชั้น ที่ 4 คือ ม.4 – ม.6 ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ไว้ 8 กลุ่ม ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ศิลปะ สุขศึกษาและพลศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี และ ภาษาต่างประเทศ จุดหมายของหลักสูตรมีอยู่ 9 ประการ ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียน เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา

มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ ในแต่ละกลุ่มสาระ จะกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระ และมีมาตรฐานการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้น (กรมวิชาการ, 2545: 4-5) การนำมาตรฐานมาเป็นกรอบการศึกษาเช่นนี้มาจากแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามมาตรฐาน (Standard-based Education) ซึ่งเป็นการศึกษาที่กำหนดมาตรฐานที่ผู้เรียนควรรู้ และสามารถทำได้เมื่อได้เรียนจบช่วงชั้นหนึ่งๆ และเมื่อจบการศึกษาไปแล้วในรูปของมาตรฐานหลักสูตร (Content Standard หรือ Curriculum Standard) หน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ทรัพยากรทางการศึกษา การมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำ และการประเมินผล ต้องเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุมาตรฐานทั้งสิ้น (นาตยา ปิลาธนนานนท์, 2545ก: 36)

การจัดทำหลักสูตร การสร้างหลักสูตร หรือการพัฒนาหลักสูตร ถือได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน ความหมายเดียวกัน จะใช้คำไหนก็ได้ การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาสามารถทำได้ 3 ลักษณะ คือ (นาตยา ปิลาธนนานนท์, 2545ข)

1. พัฒนาจากหลักสูตรเดิมที่มีอยู่ ตัวอย่างเช่น โรงเรียนประถมศึกษา คณะครูอาจนำหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มาพัฒนาใหม่โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายวิชาในหลักสูตรเดิมกับมาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น สิ่งใดขาดก็จัดทำเพิ่ม สิ่งใดเกินไปก็พิจารณาตัดออก เพราะหลักสูตรเดิมที่มีอยู่ก็มีสิ่งที่ดีๆ อยู่มาก หลักการเนื้อหาสาระหลายๆ ประการยังใช้ได้

2. สร้างหลักสูตรจากสาระและมาตรฐาน การจัดทำหลักสูตรในลักษณะนี้คณะครูจะต้องสร้างหลักสูตร โดยยึดสาระการเรียนรู้และมาตรฐานของหลักสูตร มาตรฐานของกลุ่มสาระ และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูที่ทำหลักสูตรลักษณะนี้ควรจะต้องมีความรู้เรื่องการจัดทำหลักสูตรและต้องมีพื้นความรู้ในกลุ่มสาระที่ทำเป็นอย่างดี และมองได้ตลอดตั้งแต่ ป.1 ถึง ป.6 หรือ ม.3 หรือ ม.6 อย่างไรก็ตามการทำหลักสูตรด้วยวิธีนี้ก็ต้องมีรายวิชากำหนดอยู่ในใจ ก่อนที่จะวิเคราะห์สาระและมาตรฐานในกลุ่มสาระต่าง ๆ

3. สร้างหลักสูตรบนพื้นฐานความต้องการของสถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรในลักษณะนี้คณะครูในโรงเรียนสามารถที่จะสร้างหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา สภาพแวดล้อมของชุมชน ประชาชน วัฒนธรรม และธรรมเนียมของโรงเรียน หลักสูตรในลักษณะนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2543) ที่กล่าวไว้ว่า หัวใจของการปฏิรูป

การศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้จากการยึดวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นยึดมนุษย์ หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือผู้เรียนสำคัญที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ทักษิณ ชินวัตร (2545) ที่กล่าวไว้ว่า การปฏิรูปการศึกษาแผนใหม่ ควรหลุดออกมาจากกรอบเดิมๆ วิธีการเรียนการสอนอย่าทำอย่างแยกส่วน ควรบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน เรียนแบบที่มีระบบการเรียนการสอนที่สร้างสรรค์อย่างเต็มที่ ปลดปล่อยสมองให้เต็มที่ เรียนหลากหลายรูปแบบ

ขั้นตอนการจัดทำหลักสูตร

การจัดทำหลักสูตรในแต่ละลักษณะมีขั้นตอนและรายละเอียดต่างกัน โดยเฉพาะการจัดทำหลักสูตรบนพื้นฐานความต้องการของสถานศึกษาซึ่งเป็นหลักสูตรที่เอาชีวิตผู้เรียนเป็นตัวตั้ง มีขั้นตอนดังนี้ (นาตยา ปิรันธนานนท์, 2545)

ขั้นที่ 1 ออกแบบหลักสูตร ในขั้นนี้เป็นขั้นเริ่มต้น คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรของโรงเรียน ควรจะต้องช่วยกันออกแบบหลักสูตรก่อน แบบของหลักสูตรมี 2 แบบ คือ แบบรวม (บูรณาการ) กับแบบแยก กล่าวคือ หลักสูตรมี 8 กลุ่มสาระ จะนำกลุ่มสาระใดบ้างมารวมกัน เพื่อจัดเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นควรอย่างยิ่งที่จะจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ เพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนตามที่ ทักษิณ ชินวัตร (2545) กล่าวไว้ว่าควรบูรณาการการศึกษาตั้งแต่เรื่องหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน ต้องให้เด็กไทยจบแล้ว คิดเป็น มีบูรณาการและมีนิสัยที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น นำกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์มารวมกับกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี นำกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระศิลปะและกลุ่มสาระภาษาไทยมารวมกัน เป็นต้น ส่วนหลักสูตรแบบแยกก็คือ ไม่ต้องนำกลุ่มสาระไปรวมกับกลุ่มอื่น ทั้งนี้คณะกรรมการก็ต้องร่วมกันคิดและพิจารณาถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน นักเรียนและโรงเรียนว่าจะนำกลุ่มสาระใดมารวมกัน และจะจัดกลุ่มสาระใดแยกไว้อิสระ

ขั้นที่ 2 ตั้งชื่อกลุ่มสาระและชื่อวิชา โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษากำหนดไว้ 8 กลุ่มสาระ ไม่ได้เรียกว่าวิชาเพราะแต่ละกลุ่มประกอบด้วยสาระต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในอดีตโครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษา มักจะเรียกวิชา และกลุ่มประสบการณ์ โดยเฉพาะชื่อวิชานั้นมีข้อที่ควรพิจารณาคือ ชื่อวิชาของแต่ละชั้นเหมือนกัน และสื่อความหมายไม่ได้ว่าวิชานั้นในชั้นนั้นผู้เรียนเรียนเกี่ยวกับเรื่องอะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ทุกชั้นใช้ชื่อ

ว่าวิชาภาษาไทย สื่อไม่ได้ว่าเรียนอะไรกันบ้าง เพราะเอาชื่อหมวดความรู้ทางภาษาไทยมาตั้งเป็นชื่อวิชา ในยุคปฏิรูปความคิดใหม่ ทำใหม่ โรงเรียนก็มีความชอบธรรมมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายก็ควรตั้งชื่อวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์กันใหม่ ถ้าจะมีการบูรณาการในบางกลุ่มสาระ โดยมีแนวทางดังนี้

2.1 กรณีชื่อกลุ่มสาระที่มีการบูรณาการ ถ้าหากคณะกรรมการจัดหลอมรวมบูรณาการการตั้งชื่อวิชาอาจนำชื่อกลุ่มสาระที่จะใช้เป็นตัวนำมาเป็นชื่อ เช่น ถ้าจะบูรณาการกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กับกลุ่มสาระภาษาไทยและศิลปะ อาจตั้งชื่อว่ากลุ่มสาระสังคมแห่งการสื่อสาร หลังจากนั้นก็ตั้งชื่อวิชาเฉพาะไปในแต่ละชั้นปี เพื่อเป็นจุดเน้นของวิชาชั้นปีนั้น ๆ อีกการจะตั้งชื่อวิชาตามกลุ่มสาระสังคมแห่งการสื่อสาร ควรจะใช้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นตัวนำและให้กลุ่มสาระภาษาไทยและกลุ่มสาระศิลปะเป็นตัวตาม เพราะกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่มีเนื้อหา การตั้งชื่อวิชาในแต่ละชั้นคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร ต้องอ่านพิจารณาจากมาตรฐานช่วงชั้นว่าในแต่ละชั้นควรจะมีกรอบ ขอบข่าย มีจุดเน้น อยู่ตรงไหน จะจัดลำดับความต่อเนื่องของแต่ละชั้นอย่างไร เช่น กลุ่มสาระสังคมแห่งการสื่อสาร ในชั้น ป.1 เป็นวิชาสังคมแห่งการสื่อสาร: ตัวเราและเพื่อน ป.2 วิชาสังคมแห่งการสื่อสาร: แพร่เมืองงาม ป.5 วิชาสังคมแห่งการสื่อสาร: เมืองเหนือมาอยู่ และ ป.6 วิชาสังคมแห่งการสื่อสาร: ความเป็นไทย (อุดม คำขาด และคณะ, 2545)

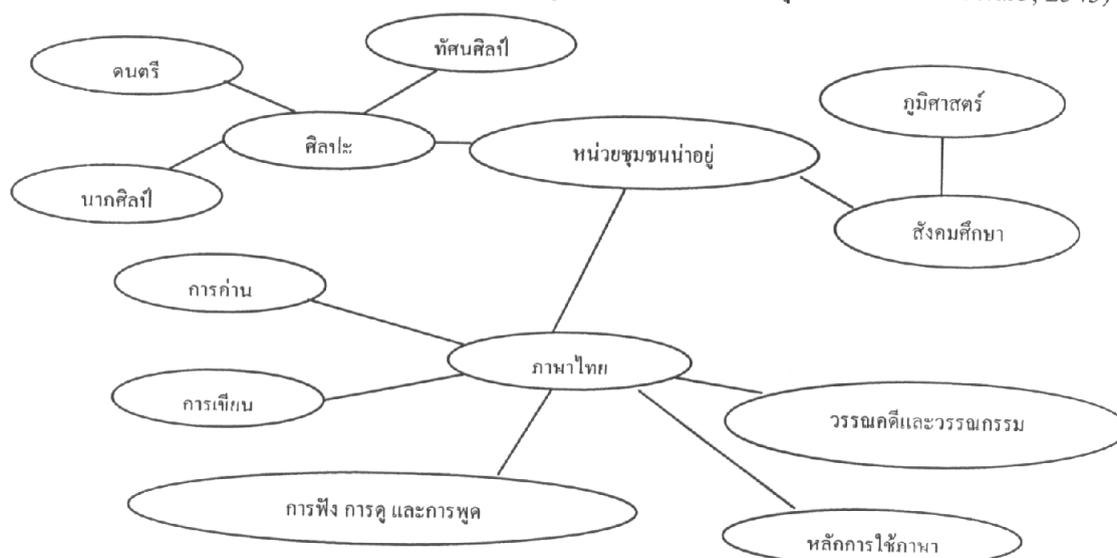
2.2 กรณีกลุ่มสาระที่ไม่บูรณาการกับกลุ่มสาระอื่น คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรจะต้องตั้งชื่อวิชาในแต่ละชั้น เพื่อให้มองเห็นจุดเน้นของวิชาว่าผู้เรียนเรียนแล้วจะได้อะไร สื่อความได้ชัดเจน ส่วนชื่อกลุ่มสาระไม่ต้องเปลี่ยน ทั้งนี้ก่อนจะตั้งชื่อวิชาจะต้องศึกษามาตรฐานกลุ่มสาระมาตรฐานช่วงชั้นเพื่อพิจารณาจุดเน้นของแต่ละชั้น และลำดับความเกี่ยวเนื่องของแต่ละชั้น เช่น กลุ่มสาระภาษาไทยชั้น ป.1 อาจตั้งชื่อวิชาภาษาไทยรอบตัวเรา ป.2 วิชาภาษาไทยสร้างสัมพันธ์ ป.3 วิชาภาษาไทยเพื่อชีวิต ป.4 วิชาภาษาไทยกับการสื่อสาร ป.5 วิชาภาษาไทยมรดกไทย และ ป.6 วิชาภาษาไทยสร้างสรรค์ (อุดม คำขาด, 2545 และเดชา จันดาพันธ์, 2545)

ขั้นที่ 3 ตั้งชื่อหน่วยการเรียนรู้ เมื่อได้วิเคราะห์มาตรฐานช่วงชั้นเพื่อหาสาระ และจุดเน้นของแต่ละชั้นทำให้สามารถตั้งชื่อวิชาได้ นำสาระและจุดเน้นของแต่ละชั้นมาจัดทำหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ของแต่ละวิชาควรจัดทำเป็นหน่วยใหญ่ๆ ที่ใช้สอนหรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การสอนได้เป็นเวลาแรมเดือน เรียกว่าเรียนหน่วยการเรียนละ 1 เดือน ชื่อหน่วยการเรียนควรจะสื่อถึงผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนตามชื่อวิชา แต่ละหน่วยควรจะเกาะเกี่ยวกันอย่างสัมพันธ์ เชื่อมโยงและสอดคล้องกับสาระของหลักสูตรตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วย เช่น วิชาสังคมแห่ง การสื่อสาร: ชุมชนของเรา ชั้น ป.3 เป็นวิชาที่เกิดจากการบูรณาการกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระภาษาไทย และกลุ่มสาระศิลปะ โดยใช้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรมเป็นตัวนำ หน่วยการเรียนในวิชานี้อาจได้แก่

1. หน่วยชุมชนน่าอยู่ (สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์)
2. หน่วยรักษ์สิ่งแวดล้อม (สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์)
3. หน่วยย้อนรอยชุมชน (สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์)
4. หน่วยคนดีที่หนูรัก (สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม)
5. หน่วยประชาธิปไตยในชุมชน (สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนิน ชีวิตในสังคม)
6. หน่วยความดีที่เราทำ (สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม)
7. หน่วยศาสนาของเรา (สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม)
8. หน่วยพออยู่พอกิน (สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์)
9. หน่วยไปตลาด (สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์)

การบูรณาการทั้ง 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จะมีลักษณะดังนี้ (อุดม คำขาด และคณะ, 2545)

ภาพที่ 1 ลักษณะการบูรณาการ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้

ในกรณีรายวิชาที่มาจากกลุ่มสาระที่ไม่มีการบูรณาการกับกลุ่มสาระอื่นก็จัดทำหรือตั้งชื่อหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดเน้นและขอบข่ายของรายวิชา แต่แต่ละหน่วยควรมีลักษณะเกาะเกี่ยวกันและสอดคล้องกับสาระ มาตรฐานช่วงชั้น และบริบทของชุมชน (สมถวิล ธนะโสภณ, 2545) เช่น วิชา ภาษาไทยรอบตัวเรา ชั้น ป.1 มีหน่วยการเรียนรู้ดังนี้

1. หน่วยฉันคือใคร
2. หน่วยบ้านของฉัน
3. หน่วยของเล่น
4. หน่วยสัตว์เลี้ยงน่ารัก
5. หน่วยอาหารโปรด
6. หน่วยนิทานก่อนนอน
7. หน่วยแม่เล่าให้ฟัง
8. หน่วยฉันอยากจะเป็น

วิชาภาษาไทยรอบตัวเราชั้น ป.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในการนำหน่วยการเรียนรู้ไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงสาระทั้ง 5 สาระของภาษาไทย ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟัง การดู การพูด หลักการใช้ภาษา วรรณคดีและวรรณกรรม กล่าวคือ ครูผู้สอนจะต้องนำหน่วยเรียนนั้นมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อฝึกฝนและพัฒนาทักษะทางภาษาให้ครบทุกสาระ ในวิชาอื่นๆ ในกลุ่มสาระอื่นๆ ก็ทำในทำนองเดียวกัน คือหน่วยการเรียนรู้มีการเกาะเกี่ยวกันสอดคล้องกับสาระ และมาตรฐานช่วงชั้นของกลุ่มสาระ ส่งผลให้การเรียนรู้นั้นเป็นไปตามจุดเน้นของวิชาที่กำหนดไว้ (นาตยา ปิณฑานานนท์, 2545ค)

หน่วยการเรียนรู้ที่ดี มีลักษณะดังนี้ (นาตยา ปิณฑานานนท์, 2545ค)

1. Academic มีความเป็นวิชาการ
2. Application ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้
3. Active ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์
4. Authenticity ตรงกับชีวิตจริงของผู้เรียน
5. Assessment ประเมินผลได้หลากหลาย

ขั้นที่ 4 เขียนคำอธิบายรายวิชา การเขียนคำอธิบายรายวิชากับการเขียนชื่อหน่วยการเรียนรู้สองส่วนนี้ต้องอาศัยข้อมูลในการเขียนซึ่งกันและกัน จะทำส่วนใดก่อนหรือหลังก็ได้ กล่าวคือ อาจเขียนคำอธิบายรายวิชาในขั้นตอนที่ 3 แล้วมาเขียนชื่อหน่วยการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 4 ก็ได้ กล่าวถึงในขั้นตอนที่ 4 คำอธิบายรายวิชาประกอบด้วยคำหรือข้อความที่เป็นเนื้อหา กิจกรรมหรือกระบวนการและจุดประสงค์ของการเรียน เช่น ในรายวิชาสังคมแห่งการสื่อสาร : ชุมชนของเรา ชั้น ป.3 ซึ่งเป็นวิชาที่จัดหลักสูตรแบบบูรณาการ 3 กลุ่มสาระ สามารถเขียนคำอธิบายรายวิชาได้ดังนี้

“ศึกษาชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่เกี่ยวกับสภาพของชุมชน สิ่งแวดล้อม ความเป็นมาของชุมชน บุคคลตัวอย่าง การทำความดี ประชาธิปไตย ศาสนา การดำรงชีวิต และเศรษฐกิจของชุมชน ฝึกทักษะการอ่าน การเขียน การฟัง การดู การพูด การใช้ภาษา และการแสดงออกทางศิลปะด้วยข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ วิเคราะห์ เปรียบเทียบชุมชนของตนกับชุมชนอื่นในประเด็นต่างๆ มีทักษะในการอ่าน เขียน ฟัง ดู พูด และ การใช้ภาษา ได้ความรู้ ความบันเทิง ข้อคิด นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถถ่ายทอดผ่านทางด้านศิลปะได้”

ขั้นที่ 5 การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ นาดยา ปิรันธนานนท์ (2546) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ว่า เป็นการวางแผนก่อนที่จะนำไปสู่การเขียนแผนการสอน เพื่อให้แผนการสอนที่สร้างขึ้นมีความรอบคอบ ครอบคลุมในสิ่งที่ผู้สร้างหน่วยการเรียนรู้ต้องการ มองเห็นภาพการเรียนรู้ที่เป็นกรอบความคิดใหญ่ ๆ มองเห็นภาพที่เป็นจุดเน้นชัดเจนว่าหน่วยการเรียนรู้หนึ่ง ๆ ต้องการพัฒนาผู้เรียนไปในด้านใด การกำหนดกรอบความคิด เพื่อใช้เป็นกรอบในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ จะทำให้การออกแบบหน่วยการเรียนรู้มีความรอบคอบ มีทิศทางชัดเจน แล้วค่อยนำกรอบแนวคิดไปสู่การเขียนเป็นแผนการสอน หรือแผนการจัดการเรียนรู้ จะทำให้ได้แผนการสอนที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น

นาดยา ปิรันธนานนท์ (2546) ได้เสนอฐานคิดในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ความรู้วิชาการเป็นฐานความคิด

1. ใช้กลุ่มสาระหรือธรรมชาติวิชาเป็นฐานความคิด

1.1 ใช้กลุ่มสาระหรือธรรมชาติวิชาเป็นฐานความคิดในการออกแบบจุดประสงค์หรือกิจกรรมการเรียนรู้

1.2 ใช้กลุ่มสาระหรือธรรมชาติวิชาเป็นฐานความคิดในการออกแบบทักษะการเรียนรู้

1.3 ใช้กลุ่มสาระหรือธรรมชาติวิชาเป็นฐานความคิดในการออกแบบหัวข้อเรื่องจุดประสงค์ และกิจกรรม

1.4 ใช้กลุ่มสาระหรือธรรมชาติวิชาเป็นฐานความคิดในการออกแบบโครงงาน

2. ใช้สาระเป็นฐานความคิด

2.1 ใช้สาระภายในกลุ่มสาระเป็นฐานความคิด

2.2 ใช้สาระในกลุ่มสาระอื่น ๆ เป็นฐานความคิด

3. ใช้แนวคิดหรือความคิดรวบยอดเป็นฐานความคิด

ทักษะเป็นฐานความคิด

1. ใช้ทักษะการตั้งคำถามเป็นฐานความคิด

2. ใช้ทักษะการคิดเป็นฐานความคิด (Thinking skill – based Unit) เช่น วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

3. ใช้ชิ้นงานเป็นฐานความคิด (Task – based Unit)

4. ใช้กิจกรรมเป็นฐานความคิด (Activity – based Unit) เช่น กิจกรรมตามแนวคิดพหุปัญญา (Multiple Intelligences)

5. ใช้กระบวนการพัฒนาทักษะเป็นฐานความคิด (Skill Development based Unit)

6. ใช้กระบวนการแก้ปัญหาเป็นฐานความคิด (Problem – based Unit)

สังคม จริยธรรมเป็นฐานความคิด

1. ใช้ชุมชนเป็นฐานความคิด (Community – based Unit)

2. ใช้คุณธรรม จริยธรรม เป็นฐานความคิด (Moral / Ethical – based Unit) เช่น
สัจธรรม วัตรธรรม

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่งของโรงเรียน ในการร่วมมือร่วมใจเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้อันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา การจะดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างได้ผล ผู้บริหาร และคณะครูจะต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพก่อน จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรทุกปีอย่างต่อเนื่อง เพราะหลักสูตรเปรียบเสมือนแผนที่ของการเดินทาง ถ้าขาดแผนที่ไม่ถูกต้อง จะเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางย่อมเป็นไปได้ ถ้าจัดทำหลักสูตรด้วยหัวใจของคนที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครู โดยยึดมาตรฐานของหลักสูตร ชีวิตของผู้เรียน บริบทของโรงเรียนและชุมชน ก็จะได้หลักสูตรที่มีมาตรฐาน นำไปใช้ในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้หรือจัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คุณภาพของผู้เรียนที่ได้รับจากการเรียนรู้ ก็ย่อมจะมีคุณภาพตามมาตรฐานของหลักสูตรที่ตั้งไว้ทุกประการ

หลักสูตรแบบบูรณาการ

ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ

คำว่าบูรณาการมีความหมายได้สองนัยคือความหมายโดยทั่วไป และความหมายเฉพาะทางด้านศึกษาศาสตร์ โดยนัยแรกบูรณาการหมายถึง การทำให้สมบูรณ์ กล่าวคือทำให้หน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กันร่วมทำหน้าที่อย่างผสมกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนอีกนัยหนึ่งบูรณาการหมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

ที่พัฒนาหรือดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการเรียกว่า หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) หลักสูตรแบบนี้เกิดจากการนำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไปเกิดเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการที่เรียกกันว่าการเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated Instruction) เน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของคุณ (สุภาพร แพร่วพนิต, 2543: 1)

Fredericks (1998) กล่าวไว้ว่า หลักสูตรบูรณาการให้พื้นฐานในด้านการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและเป็นอิสระสำหรับนักเรียนในห้องเรียน ครูสามารถเลือก ประยุกต์หรือปรับกิจกรรมให้ง่ายขึ้นในการที่จะนำไปใช้ตามความต้องการของนักเรียน อีกทั้งเป็นการให้โอกาสแก่นักเรียนในการเลือกกิจกรรมเป็นอย่างมากและมีโอกาสในการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับตนเอง

Lemlech (2002) กล่าวไว้ว่า การบูรณาการมิใช่การเน้นที่เนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง แต่เป็นการเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของเวลา มิติ การกระทำ ความคิดรวบยอด ปัญหาและการตัดสินใจ การบูรณาการเป็นการสร้างการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกันมากสำหรับนักเรียนที่จะได้รับประสบการณ์และการใช้บริบทของสังคมสำหรับการเรียนรู้อยู่เสมอ การบูรณาการเป็นการลบชื่อวิชาที่ได้ตั้งไว้และเป็นการสอนทั้งเนื้อหาและทักษะที่ผู้เรียนต้องการ

ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรบูรณาการ หมายถึง หลักสูตรที่มีแผนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีการเชื่อมโยงผสมผสานเนื้อหาวิชาหรือกลุ่มสาระต่างๆ เข้าด้วยกัน สร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียนและสอดคล้องกับบริบทของสังคม

ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการ

หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรทางเลือกใหม่ของสถานศึกษา สังคม โลกปัจจุบันมีผู้คิดค้นวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ออกมามากมาย จนคนเราไม่สามารถที่จะเรียนรู้อะไรได้ทุกสิ่งทุกอย่างและการเรียนที่คอยติดตามความรู้มากมายที่กระจัดกระจายกันอยู่ในกลุ่มสาระต่างๆ ผู้เรียนก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ในการดำรงชีวิต ทิศทางการศึกษาในปัจจุบันจึงให้ความสำคัญ

สำคัญกับการศึกษาแบบบูรณาการมากขึ้นเรื่อยๆ การจัดทำหลักสูตรบูรณาการจะเป็นกรอบการจัดการศึกษาที่ให้หลักประกันในขั้นต้นว่าผู้เรียนจะได้เรียนในสิ่งที่อยู่ในกลุ่มสาระต่างๆ แบบองค์รวม หลักสูตรบูรณาการจะเหมาะสมมากสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาและการศึกษาภาคบังคับ ที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อหล่อหลอมความพร้อม และเตรียมชีวิตให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถรอบด้าน ปัจจุบันยังมีการนำแนวความคิดหลักสูตรบูรณาการมาใช้ในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น หลักสูตรบูรณาการมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. หลักสูตรที่ใช้ “วิชาการ” เป็นฐานของการบูรณาการ เป็นรูปแบบหลักสูตรที่หลอม บางกลุ่มสาระเข้าด้วยกัน ดังหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 และหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่มีหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ รูปแบบหลักสูตรดังกล่าวจะมีโครงสร้างหลักสูตร และลักษณะรายวิชาไปในลักษณะหนึ่ง ที่แตกต่างไปจากหลักสูตรแบบแยกรายวิชา มีการกำหนดคลังหน่วยการเรียนรู้เป็นเรื่อง ๆ หลักสูตรลักษณะนี้ จึงสามารถสร้างออกมาได้หลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับสถานศึกษาพิจารณาว่า ธรรมชาติของกลุ่มสาระใดเมื่อนำมาหลอมเข้าด้วยกันจะนำไปสู่เป้าหมาย ทิศทางการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้เกิดคุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถ ตามที่สถานที่ศึกษาต้องการ ดังนั้น สถานศึกษาหนึ่งๆ อาจพิจารณาว่าจะนำกลุ่มสาระใดมาหลอมเข้าด้วยกันได้บ้าง เช่น นำกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์หลอมเข้าด้วยกัน หรือนำกลุ่มสาระภาษาไทยหลอม ไปไว้ในทุกกลุ่มสาระเป็นต้น

การหลอมหลากหลายกลุ่มสาระตามแต่วิสัยทัศน์ของสถานศึกษา จะทำให้เป้าหมาย ทิศทางการจัดการศึกษาของสถานศึกษามีความแตกต่างกันไป สามารถตอบสนองผู้เรียนและท้องถิ่นได้ ทั้งยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความสอดคล้อง และการเชื่อมโยงของสาระความรู้จากกลุ่มสาระต่างๆ ได้ดีขึ้น มองเห็นมุมมองขององค์ความรู้ในกลุ่มสาระหนึ่งๆ ที่แตกต่างไปจากเดิมที่เรียนอยู่ภายในกลุ่มสภะนั้น โดด ๆ อีกทั้งยังมีคุณค่าต่อการบริหารจัดการของสถานศึกษาที่ไม่ต้องกระจายทรัพยากรต่างๆ ทั้งครู สื่อ อุปกรณ์ต่างๆ หรือแม้แต่จำนวนเวลาเรียน ออกเป็นส่วนเล็กน้อย จนทำให้จัดการศึกษาไม่มีคุณภาพ ครูแบกรับภาระการสอนมากเกินไป เวลาเรียนไม่เพียงพอ ผู้เรียนเรียนอะไรมากมายที่หลวมล้า ซ้ำซ้อนกัน ไปมาระหว่างกลุ่มสาระต่างๆ แนวโน้มการศึกษาต่อไปนี้จะเน้นความเล็กกระทัดรัดทั้งในด้านหลักสูตร รายวิชา หน่วยการเรียนรู้ การประเมินผลและการบริหารจัดการ ลักษณะรายวิชาในรูปแบบหลักสูตรเช่นนี้จะมองเห็นการ นำเอาสาระต่าง ๆ จากข้ามกลุ่มสาระมาเรียนรู้บูรณาการไปด้วยกัน